

BOFIT Online
2011 No. 4

Vesa Korhonen, Mia Hurtta,
Maija Sirkjärvi, Ilkka Salonen ja Iikka Korhonen

Venäjän integraatio maailmantalouteen

BOFIT Venäjä-tietoisku 2011

EUROJÄRJESTELMÄ
EUROSYSTEMET

Suomen Pankki, BOFIT
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

BOFIT Online
Päätoimittaja Ilkka Korhonen

BOFIT Online 4/2011
4.7.2011

Vesa Korhonen, Mia Hurttu, Maija Sirkjärvi, Ilkka Salonen ja Ilkka Korhonen
Venäjän integraatio maailmantalouteen. BOFIT Venäjä-tietoisku 2011

ISSN 1456-811X (online)

Suomen Pankki
BOFIT – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

PL 160
00101 Helsinki
Puh: 010 831 2268
Fax: 010 831 2294
bofit@bof.fi

www.bof.fi/bofit

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Sisällys

Tiivistelmä	3
Venäjän talouden elpyminen jatkuu..... Vesa Korhonen, ekonomisti	4
WTO-jäsenyyden vaikutukset Venäjän ulkomaankauppaan	9
Mia Hurtta, kaupallinen neuvos, Ulkoasianministeriö	
Joko Suomen Venäjän-viennin toipuminen on alkanut?.....	12
Maija Sirkjärvi, ekonomisti	
Tuleeko Moskovasta kansainvälinen finanssikeskus?	15
Ilkka Salonen, partneri, Septem Partners Oy	
Rakennemuutoksilla vauhtia Venäjän talouteen?	17
Iikka Korhonen, tutkimuspäällikkö	

Vesa Korhonen, Mia Hurtta,
Maija Sirkjärvi, Ilkka Salonen ja Iikka Korhonen

Venäjän integraatio maailmantalouteen

Tiivistelmä

Venäjän talouskehitys on ollut viime aikoina epäyhtenäistä, vaikka kasvu jatkuu. Investointien kasvu on ollut odotuksia hitaampaa, mutta tuonti on noussut nopeasti. Venäjän tuonin kasvu näkyy myös Suomen Venäjän-kaupassa. Suomen viennin toipuminen vuoden 2009 romahduksesta jatkuu, mutta jälleenviennin määrä on yhä ennen kriisiä vallinneen tason alapuolella. On erittäin epätodennäköistä, että jälleenvienti kasvaisi entisiin mittoihinsa lähitulevaisuudessa. Tulevaisuudessa autojen tuonti tulee tapahtumaan enemmän Venäjän omien satamien kautta, sillä Venäjä on investoinut paljon omaan liikenneinfrastruktuuriinsa. Venäjän ulkomaankaupan elpymistä tukisi maan jäsenyys Maailman kauppajärjestössä WTO:ssa. Jäsenyys laskisi monien tuotteiden tulleja, mikä lisäisi venäläisten kuluttajien ostovoimaa. Venäjän WTO-jäsenyys näyttää todennäköiseltä, mutta neuvotteluissa on edelleen monia ongelmia. Mikäli ne pystytään ratkaisemaan, Venäjä voisi liittyä WTO:hon vuoden 2012 alusta. Suunnitelmat Moskovasta kansainvälisenä finanssikeskuksena vaikuttavat katteettomilta ilman merkittäviä institutionaalisia uudistuksia. Venäjällä valmistellaan tällä hetkellä useassa työryhmässä merkittäviä rakenteellisia uudistuksia, jotka koskevat monin tavoin julkisen sektorin toimintaa sekä liiketoimintaympäristöä. Mikäli seuraava hallitus toteuttaa edes osan näistä uudistuksista, seuraavien vuosien talouskasvu saattaa nousta odotettua nopeammaksi.

Edellä olevia aiheita käsiteltiin vuosittaisessa BOFITin Venäjä-tietoiskussa toukokuussa 2011. Oheiset kirjoitukset perustuvat tilaisuudessa pidettyihin esitelmiin.

Asiasanat: Venäjä, talouskehitys, pankkisektori, ulkomaankauppa, rakenteelliset uudistukset

Vesa Korhonen

Venäjän talouden elpyminen jatkuu

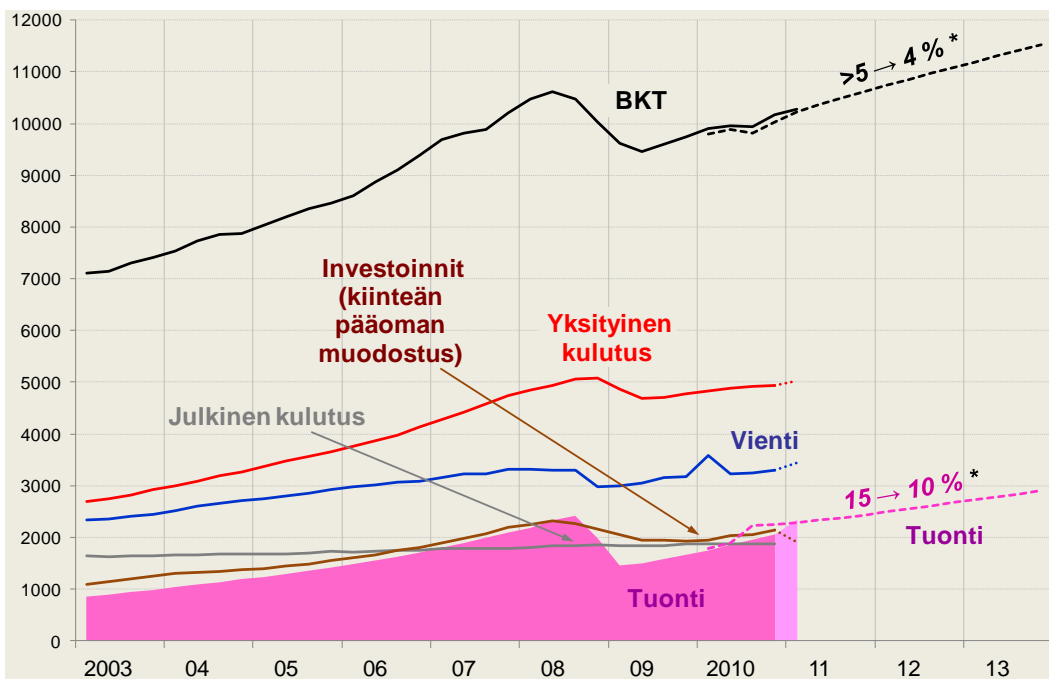
Venäjän talous on suureksi osaksi palautunut vuoden 2009 erittäin syvästä taantumasta. Lamassa kaikki talouden kysyntäerät – kulutus, vienti ja investoinnit – vähenivät tuntuvasti (kuva 1), ja varastot supistuivat rajusti. Tämä pudotti sekä kotimaista tuotantoa (BKT putosi yli 10 % talvesta 2008 kesään 2009) että etenkin tuontia (40 %). Luisu muuttui varsin pian nousuksi, kun maailmantalouden elpyminen nosti öljyn yms. vientihintoja roimasti ja lisäsi Venäjän viennin määrää. Venäjä selvisi lamasta kuitenkin helpommalla kuin aavisteltiin. Lisäksi kotimainen pankkiluototus on vironnut. Kulutus on toipunut, investoinnitkin osin, ja varastoja on täytetty.

Viime ja tänä vuonna BKT on kasvanut hieman odotettua hitaammin, eli noin neljän prosentin vuosivauhtia. Kysynnän virkoamista ovat hidastaneet epävarmuus ja kiihtynyt inflaatio, joka syö ostovoimaa. Öljyn hinnan nousu on vaikuttanut talouteen vähemmän kuin aiempina vuosina, sillä hinnan noususta valtaosan verottava valtio ei ole lisännyt menojaan lähimainkaan samalla vauhdilla kuin ennen taantumaa. BKT:n kasvua on painanut varsinkin tuonnin hyvin voimakas paluu, ja lisäksi erittäin kuuma ja kuiva kesä 2010 puraisi pahoin maataloustuotantoa.

BKT:n kasvun ennustetaan parin lähivuoden aikana jatkuvan ripeänä, 4-5 % vuodessa. Useimmat ennustelaitokset ennakoivat kasvun hidastuvan hieman lähivuosina, jos öljyn hinta pysyy korkeana mutta ei nouse – näin myös BOFIT

(<http://www.suomenpankki.fi/bofit/seuranta/ennuste/Pages/default.aspx>). Tämän vuoden kasvu-
tahtia nostaa se, että tuonnin ei odoteta kasvavan niin nopeasti kuin viime vuonna eikä maatalouden
kokevan toista peräkkäistä katovuotta.

Kuva 1 Venäjän talous: kysyntä ja tarjonta, kausitasoitettuja volyymeja, mrd. vuoden 2008 ruplaa

* %-muutos vuoden takaa, BOFIT-Venäjä-ennuste, helmikuu 2011

Lähteet: Rosstat, vuoden 2011 ensimmäinen neljännes (paitsi BKT) BOFIT

Kulutuksen kasvu jatkuu

Yksityinen kulutus (puolet BKT:stä) elpyi tämän vuoden kevääseen mennessä taantumaa edeltäneen huipun tasolle (kuva 1). Sen arvioidaan kasvavan ripeästi lähivuosina, joskin keskeistenkin ennusteiden arviot vaihtelevat (4-7 % vuodessa). Toisaalta kulutuksen virkoaminen on aika ajoin seisahdellut, ja epävarmuuksia on tulojen, ostovoiman ja rahoituksen suhteen.

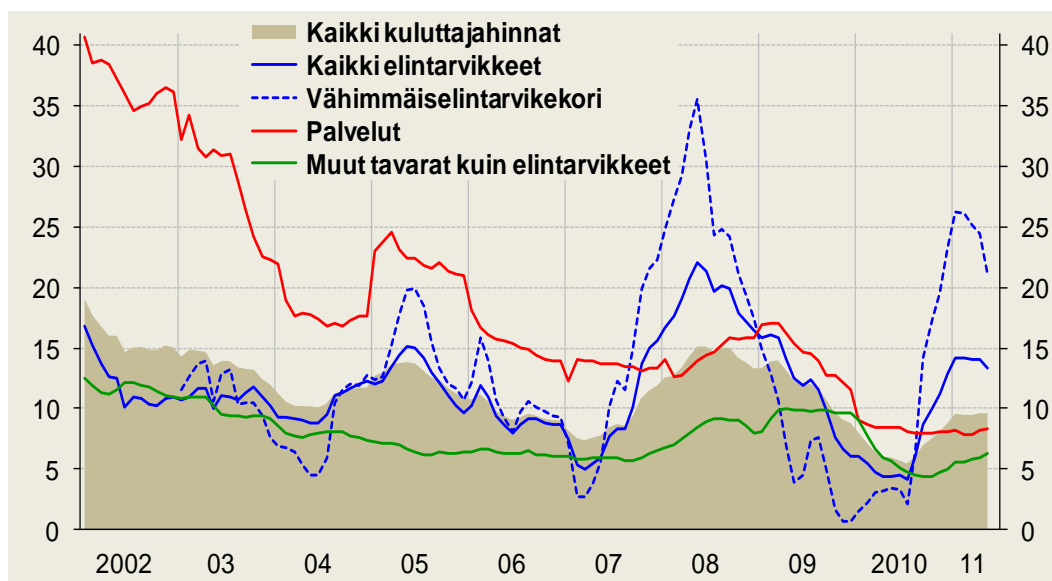
Palkat yksityisellä sektorilla eivät ole nousseet niin anteliaasti kuin ennen kriisiä, jolloin reaali-palkat nousivat pitkään tuottavuuden nousua paljon nopeammin. Yrityksissä on epävarmuutta kysynnästä ja kannattavuudesta, joten tuottavuuskehityksen ylittävää palkkojen nousua odottaa hyvin harva. Lamassa yritykset turvautuivat varsin paljon lomautuksiin ja osa-aikaistuksiin. Työllisyys supistui paljon vähemmän kuin tuotanto, mikä lisäsi yritysten liikatyövoimaa. Työajan ja työllisyyden palautuminen on lisännyt tuloja, mutta lähivuosina työllisyyden ei juuri odoteta kasvavan, kun työvoimakin vähenee. Työttömyysasteen arvioidaan laskevan ennen taantumaa nähdylle tasolle vuosina 2012-13.

Julkisen sektorin palkoista ja eläkkeistä on luvassa vetoa kulutukseen, mutta ei aivan samalla mitalla kuin parina viime vuonna. Ennen taantumaa tehdyillä presidentti Putinin aloitteilla etenkin eläkeläisten jälkeen jäänyttä asemaa korjattiin nostamalla eläkkeet vuosina 2008-10 nimellisesti lähes 2,5-kertaisiksi. Tämän ja kulutuksen elvytyspyrkimysten ohella virkapalkka- ja eläkeasia on poliittisesti tärkeä, sillä lähemmäs 40 miljoonaa eläkeläistä ja 20 miljoonaa julkisen sektorin työntekijää muodostavat selvästi yli puolet äänestäjäkunnasta, ja lähellä ovat joulukuun duuman vaalit ja ensi maaliskuun presidentinvaali. Kun inflaatiokin on kiihtynyt, tänä vuonna eläkkeisiin ja julkisen sektorin palkkoihin tulee lisäkorotuksia. Jatkossa aikeena on nostaa julkisen sektorin palkkoja inflaation tahtiin ja eläkkeitä hieman nopeammin. Pääministeri Putin haluaa säilyttää eläkkeiden ja palkkojen suhteen 40 prosentissa. Tätä auttaa valtion budjettitulojen nopea toipuminen öljyn hinnan noustua, ja tarvittaessa nykyisen budjettitasapainoon tähtäävän linjan sijasta on mahdollista käyttää valtion runsasta velkaantumisvaraa.

Tulojen ostovoimaa syövä inflaatio on kiihtynyt (kuva 2), ja väestön reaalitytulot ovat jopa pienentyneet tänä vuonna. Kuluttajahinnat ovat nousseet lähes 10 % vuoden takaa ja elintarvikkeet 13-14 %. Taustalla ovat mm. Venäjän sadon kato vuonna 2010 ja ruoan hintojen nousu maailmalla. Keskuspankki on tänä vuonna tiukentanut rahapolitiikkaa vähitellen mm. antamalla ruplan vahvistuspaineiden aiempaa painokkaammin nostaa valuuttakurssia. Valtio puolestaan lainaa kotimaasta enemmän kuin valtion budjetti tarvitsee. Inflaatio on makrotalouden tuntuvimpia ongelmia myös poliittisesti, ja rajoituksia on kohdistettu sosiaalisesti tärkeiden lääkkeiden ja bensiinin hintoihin. Viranomaisien normaalistikin päättämiä kuluttajahintojen korotuksia (mm. sähkö ja kaasu), joista tingittiin taantumassa, ei toistaiseksi ole kaavailtu miedonnettavan lisää lähivuosina. Useimmissa ennusteissa inflaation arvioidaan vaimenevan hitaasti 8-9 prosenttiin tämän vuoden lopussa.

Kulutuksen elpymistä on tukenut kotitalouksien luotonoton toipuminen, ja laman säästämisaaltokin on alkanut väistyä tänä vuonna. Luotonoton odotetaan edelleen elpävän, sillä kotitalouksilla on velkaantumisvaraa, joskin korot voivat vielä osaltaan rajata luotonottoa. Taantumassa hyvin korkeiksi nousseet kotitalousluottojen korot ovat laskeneet, mutta ne olivat tänä keväänä edelleen yli 20 % alle vuoden luotoille eli reaalisesti paljon korkeammalla kuin kertaakaan 2000-luvulla.

Kuva 2 Kuluttajahinnat, prosenttimuutos edellisen vuoden vastaavasta kuukaudesta

Lähde: Rosstat

Investoinnit alkaneet elpyä

Investoinnit ovat odotusten mukaisesti toipuneet hitaahkosti laman syvästä kuopasta, ja ne olivat keväällä noin 15 % vuoden 2008 huipun alapuolella. Kotimainen yritysluototus on vähitellen elpynyt, mutta toisaalta yrityssektori on lisännyt pääomavirtoja ulkomaille paitsi luottojen takaisinmaksuina myös muutoin. Investoinnit ovat painottuneet yhä enemmän energiaan, ts. kaasun, öljyn ja öljytuotteiden tuotantoon, putkikuljetuksiin sekä sähkösektorille. Näiden osuus on noussut kolmasosaan kaikista investoinneista. Jalostavan teollisuuden investoinnit (pl. öljytuotteet) ovat elpyneet hyvin hitaasti, ja niiden osuus on laskenut 11 prosenttiin.

Investointien virkoamisodotuksia on lykätty, ja ennusteissa ne vaihtelevat (kasvua 6-10 % vuodessa). Suurten valtionyhtiöiden – Gazpromin, suurten öljy-yhtiöiden ja rautateiden – sekä sähköyhtiöiden investointien osalta on talousministeriön mukaan riskinä hankkeiden viivästyminen. Yksityisten yritysten investointien voi odottaa elpävän selvemmin syksyllä, kun yritykset alkavat tarvita lisää kapasiteettia. Pankeilla on likviditeettiä rahoittaa yrityksiä. Yritysluottojen korotkin ovat laskeneet laman korkeita lukemista. Tänä keväänä reaalikorot ovat olleet lähellä kahta prosenttia, joskin pitkät luotot voivat edelleen maksaa paljon. Ulkomaista rahoitusta on suurille ja parhaille yrityksille saatavissa kohtuuhintaan.

Investointinäkymiä ympäröivät kysyntään ja liiketoimintaoloihin kohdistuvat epävarmuustunnelmat. Odottajia on sen suhteen, missä määrin syntyy toimia yksityisten investointien edellytysten parantamiseksi, mihin valtion johdon taantumassa virvottamat puheet viittailevat. Ennen vaaleja ei odoteta tapahtuvan paljoa.

Suorien sijoitusten virta ulkomailta, josta yli puolet on ollut ulkomaisten verokeitaiden kautta tehtyjä venäläisiä sijoituksia, on toipunut lamasta hieman, ja oli vuosina 2009-10 noin puolet vuoden 2008 huipputasosta. Suorat sijoitukset osakepääomana (osin uusiin yrityksiin) ovat pudonneet neljäsosaan mutta eivät ole tyrehtyneet. Omistajien tytäryrityksilleen myöntämät luotot ovat kaksinkertaistuneet ja ovat suurempia kuin sijoitukset osakepääomana. Venäjällä halutaan siis pysyä.

Suorat sijoitukset Venäjältä ulkomaille eivät vähentyneet taantumassa kovin paljoa ja elpyivät vuonna 2010 lähes taantumaa edeltäneelle tasolle. Aiemmasta poiketen niitä on tehty kahtena viime vuonna selvästi enemmän kuin suoria sijoituksia ulkomailta Venäjälle, ja tässä suhteessa Venäjä eroaa valtaosasta kehittyviä talouksia sekä Keski- ja Itä-Euroopan maita.

Viennin ja teollisuuden kasvussa haasteita

Viennin määrä palautui tähän kevääseen mennessä vuoden 2008 huippulukemiin (kuva 1). Ennusteissa viennin määrän arvioidaan kasvavan lähivuosina 3-4 % vuodessa. Sen saavuttamiseksi muun kuin energian viennin pitäisi kasvaa nopeasti, sillä mm. talousministeriön ennusteessa energian viennin odotetaan kasvavan hitaasti lähivuosina. Raakaöljyn viennin arvioidaan supistuvan ja polttoöljyjen viennin lisääntyvän vain hieman. Öljyn tuotannon arvioidaan jäävän vuoden 2010 tasolle ja polttoöljyjen tuotannon kasvavan hyvin hitaasti samaan aikaan, kun niiden kotimainen kulutus lisääntyy jatkuvasti. Kaasun viennin odotetaan lisääntyvän noin 10 % vuodessa vuosina 2011-13, perustuen arviolle tuotannon kohtalaisesta kasvusta. Kaasun viennin kasvu ei kuitenkaan auta kokonaisvientiä kovin paljon.

Eräät sektorit, kuten maatalous ja energian tuotanto, selvisivät kriisistä melko vähällä mutta rakentamisen ohella taantuma puraisi pahoin jalostavaa teollisuutta. Reippaasta toipumisesta huolimatta jalostava tuotanto oli keväällä vielä selvästi 2008 huipun alapuolella. Jalostavan teollisuuden rakenne ei toistaiseksi ole palautunut ennalleen, sillä eri teollisuudenalat ovat läpikäyneet lamaa hyvin vaihtelevasti.

Venäjä on lamassa lisännyt toimia kotimaisen tuotannon suojaamiseksi, kansainvälisten vertailujen mukaan enemmän kuin muut maat. Useiden tuotteiden tuontitulleja on korotettu ainakin määräaikaisesti. Eräille teollisuudenaloille ja tuotantolaitoksille on lisätty tukea ja valtionpankkien luototusta. Julkisissa (federaation, alueiden, kuntien ja valtionyritysten) hankinnoissa määrättiin taantumaa tultua suosimaan kotimaista, jos hintaero on enintään 15 %. Teollisuuden käyttämän sähkön ja kaasun hintojen korotukset, jotka olivat suuria lamankin aikana, ovat ensi vuonna jäämässä suunnilleen inflaation suuruiseksi. Tulevaisuuteen Venäjä kurkottaa useilla teollisuudenaloilla, mm. ruoan ja lääkkeiden tuotannossa, vuoden 2020/2030 ohjelmilla, joissa on asetettu numerotavoitteet kotimaisen tuotannon osuudelle kotimaan kysynnästä. Tuki- ja suojatoimia voi syntyä, jos tavoitteita kohti ei aleta edetä kilpailukyyn kautta.

Tuontibuumin odotetaan maltillistuvan

Rajun romahduksen jälkeen tuonti on palautunut ennakoitua paljon voimakkaammin, ja se saavutti keväällä vuoden 2008 huipputasoa. Tuonnin osuus taloudessa on jälleen noussut suunnilleen taantumaa edeltäneelle tasolle eli vajaaseen neljäsosaan kotimaisesta kysynnästä.

Ennusteet näkevät Venäjän talouden tuontialttiina eli tuonnin vastaavan kysynnän kasvuun paljon kotimaista tuotantoa voimakkaammin, kuten myös ennen taantumaa. Tuonnin kasvun on ennustettu olevan tänä vuonna 15-20 %, mutta alkuvuosikin on ylittänyt odotukset reippaasti. Kasvun arvioidaan tasaantuvan ensi vuonna lähelle 10 prosenttia. Toisaalta tuonnin kasvua tukee yleistä kustannusten nousua heijastava ruplan reaalkurssin nousu, kun Venäjän inflaatio on kauppakumppaneita nopeampaa, ja ruplan nimelliskurssiin kohdistuu vielä jonkin aikaa vahvistumispaineita korkeiden vientihintojen tuottamasta vaihtotaseen ylijäämästä.

Tuonnin rakenne ei ole ainakaan vielä palautunut taantumaa edeltäneeseen muotoon. Vuonna 2010 kulutustavaroiden tuonti nousi arvoltaan lähelle vuoden 2008 lukemia, sillä

kestokulutustavaroiden, elintarvikkeiden, lääkkeiden ja muun kemian sekä vaatteiden tuonti on palautunut nopeasti (osin tämä voi johtua siitä, että keskuspankin ja Venäjän tullin tietojen vertailu kertoo tullilta kirjaamatta jäävän tuonnin pienentyneen). Venäläisten matkailu ulkomaille on jälleen lisääntynyt nopeasti ylittäen edellisen huipun. Investointien hidas elpyminen odottaa vielä viejiä.

Mia Hurta, kaupallinen neuvos, ulkoasianministeriö

WTO-jäsenyyden vaikutukset Venäjän ulkomaankauppaan

Venäjän julkilausuttu tavoite on ollut liittyä Maailman kauppajärjestö WTO:hon ennen vuoden 2011 loppua. Tavoitteen saavuttamiseksi liittymisneuvotteluja on tiivistetty viime kesästä lähtien, ja kokonaisuutena neuvottelut ovat edenneet hyvin. Jäljellä on kuitenkin muutama vaikea neuvottelukysymys ja kohtuullinen määrä teknistä viimeistelytyötä, joten on epävarmaa, pysyykö Venäjä asetetussa aikarajassaan. Joka tapauksessa voidaan todeta, että neuvottelut ovat loppusuoralla.

WTO-liittymisneuvottelujen rakenne

WTO:n liittymisneuvottelut käydään kahdella raiteella: monenvälisten ja kahdenvälisten neuvottelujen kautta. Hakijan ja nykyisten WTO-jäsenten välillä käytävät monenväliset neuvottelut käydään liittymistyöryhmässä, jossa tarkistellaan hakijan kaupallis-taloudellisen lainsäädännön WTO-mukaisuutta ja sovitaan niistä ehdoista, joilla hakija panee toimeen voimassaolevien WTO-sopimusten velvoitteet. Monenvälisissä neuvotteluissa käydään käytännössä kokonaisuudessaan läpi hakijan kauppaan liittyvä lainsäädäntö, sekä siihen liittyvä päätöksenteko ja toimeenpano. Neuvottelujen kohteena ovat mm. tulleihin, määrällisiin tuonti- ja vientirajoituksiin ja lisenssivaatimukseen liittyvä sääntely, tullaus ja tullilainsäädäntö, suojatoimenpiteet (polkumyynti-, tasoitus- ja suojatullit), tekniset määräykset ja sertifiointivaatimukset, terveys- ja kasvinsuojelutoimenpiteet sekä henkisen omaisuuden suoja.

Monenvälisten neuvottelujen rinnalla hakija neuvottelee kahdenvälisesti WTO-jäsenten kanssa tavaroiden markkinoillepääsystä, eli tullitariffien tuotekohtaisista enimmäistasoista. Jäsenet voivat myös neuvotella itselleen tärkeitä, yksittäisistä sääntökysymyksistä ja kaupanesteistä. Kahdenvälisiä neuvotteluja käydään vain kiinnostuneiden WTO-jäsenten kanssa. Käytännössä Venäjän WTO-liittymisneuvottelut on käyty kolmikantaneuvotteluina Venäjän, EU:n ja USA:n välillä. Asioista on pyritty sopimaan ensin pääpelureiden kanssa ja tämä on tasoittanut tietä liittymistyöryhmässä käytäville monenkeskisille neuvotteluille.

Rinnakkain käytävien kahdenvälisten ja monenkeskisten neuvottelujen yhteistuloksesta syntyy WTO-liittymissopimuskokonaisuus, joka koostuu liittymispöytäkirjasta, liittymistyöryhmän raportista (joka sisältää liittymisehdot ja -sitoumukset) sekä tavarakaupan ja palvelukaupan markkinoillepääsysisidontalistoista. Tavarakaupan tullisidontalistaan ja palvelukaupan sidontalistaan on yhdistetty kaikkien kahdenvälisten neuvottelujen tulokset "paras tulos on sitova"-periaatteella.

Venäjän WTO-liittymisneuvottelujen tuloksia

WTO-liittymisen vaikutukset jäävät käytännön liiketoiminnassa lyhyellä aikavälillä verrattain näkymättömiksi, mutta niitä on. Konkreettisin vaikutus on Venäjän tuontitullien laskeminen neuvottelujen tullisidontojen tasolle. Tullitasojen alentumisen lisäksi WTO-jäsenyys tuo mukanaan ennustettavuutta ja poistaa mahdollisuuden yllättäviin tullikorotuksiin. Tullitasoja ei voi yksipuolisesti nostaa sidontojen yli liittymisen jälkeen. Tiedossa olevien neuvottelutulosten perusteella teollisuustuotteiden keskimääräinen tullitaso tulisi laskemaan n. 10 %:sta 7,5 prosenttiin. Suurin vaikutus tullinalennuksilla tulee olemaan tuoteryhmissä, joissa tällä hetkellä on erittäin

korkeat tullit, kuten esimerkiksi autoilla ja puimureilla, joskin tullinalennukset näissä ryhmissä toimeenpannaan pitkien siirtymäaikojen puitteissa. Maataloustuotteissa keskimääräinen tullitaso laskisi n. 15 %:sta 12 %:iin.

EU ja Venäjä sopivat kahdenvälisissä neuvotteluissaan jo vuonna 2004 tiettyihin raaka-aineisiin sovellettavien vientitullien alentamisesta ja poistamisesta. Vientitullineuvotteluja jouduttiin jatkamaan Venäjän ilmoitettua vuonna 2007 päätöksestään nostaa puun vientitulleja kahdenvälisen sopimuksen vastaisesti. Vientitullien tasoista päästiin lopulliseen yhteisymmärrykseen vasta marraskuussa 2010, mutta sopimuksen toimeenpanoa joudutaan odottamaan Venäjän WTO-liittymiseen saakka.

Palvelukaupassa ulkomaisten yritysten kohtelusta ja oikeuksista tulee ennustettavaa Venäjän WTO-liittymisen myötä. Toisin kuin tavarakaupassa palvelukaupan markkinoillepääsytysopimus ei kata kaikkia aloja, eikä poista kaikkia syrjiviä toimia, mutta rajoitukset palvelukaupan vapauttamiseen on kirjattu sidontalistaan ja ne ovat näin ollen tiedossa. Venäjä on tehnyt sitoumuksia useilla keskeisillä aloilla markkinoiden avaamisesta, mm. asiantuntijapalveluissa, telekommunikaatiopalveluissa, rakentamisessa ja suunnittelussa, kuljetus- ja logistiikkapalveluissa sekä rahoitus- ja vakuutuspalveluissa. Suuri osa näistä sitoumuksista on jo voimassa, joten käytännön vaikutukset palvelukauppaan eivät välttämättä ole merkittäviä.

Tullisidontojen lisäksi Venäjä saadaan WTO-liittymisen myötä kansainvälisen kauppajärjestelmän sääntöjen piiriin. WTO:n peruseriaatteiden, suosituimmuuskohtelun ja kansallisen kohtelun noudattaminen takaa ulkomaisille toimijoille tasavertaisen kohtelun Venäjän markkinoilla. Sen lisäksi kauppaan vaikuttavissa toimissa Venäjän on noudatettava suhteellisuusperiaatetta ja tehtyjä sitoumuksia ei saa mitätöidä eri menettelyjen kautta.

Vuoden 2008 lopulla alkaneeseen talouskriisiin saakka Venäjä uudisti kaupallis-taloudellista lainsäädäntöään useilla aloilla täyttääkseen tulevat WTO-velvoitteet. Kriisin ja protektionistisen suunnanmuutoksen myötä Venäjän uudistustyö hidastui ja esimerkiksi terveys- ja kasvinsuojelumääräyksissä Venäjä on liikkunut yhä kauemmaksi kansainvälisistä normeista ja käytännöistä. Venäjän päätös perustaa tulliliitto Valko-Venäjän ja Kazakstanin kanssa kesällä 2009 pysäytti WTO-neuvottelut vuodeksi ja teki tilanteesta entistä monimutkaisemman. Tulliliitto ryhtyi heti perustamisensa jälkeen laatimaan vauhdilla uusia, yhteisiä sääntöjä ja mittavan, keskeneräisen lainsäädännön suhde Venäjän WTO-velvoitteisiin oli epäselvä.

Viime vuoden kesästä lähtien Venäjän WTO-neuvotteluissa on keskitytty Venäjän ja tulliliiton uuden lainsäädännön yksityiskohtaiseen tarkasteluun. Neuvotteluissa on pyritty varmistamaan, että tulliliiton uudet säännöt vastaavat Venäjän tulevia WTO-velvoitteita ja että Venäjä tulee noudattamaan WTO-sitoumuksiaan myös uuden tulliliiton puitteissa. Tarkastelutyössä on onnistuttu kohtuullisen hyvin, mutta tulliliitossa on yhä tekeillä paljon uutta lainsäädäntöä ja suurin epävarmuus liittyy Venäjän WTO-velvoitteiden toimeenpanoon. Neuvotteluissa Venäjältä on saatu erittäin tärkeä sitoumus, jonka mukaan Venäjän ja muiden tulliliiton jäsenten kesken tehty sopimus Venäjän WTO-velvoitteiden sitovuudesta koko tulliliiton alueella astuu voimaan ennen Venäjän WTO-liittymistä.

Venäjän WTO-jäsenyysneuvottelujen tilanne

Tähän mennessä Venäjä on saanut kaikki kahdenväliset markkinoillepääsytysneuvottelunsa päätökseen, pl. Georgian kanssa, joka on avannut neuvottelut uudestaan vuonna 2008. Venäjän tavoitteena on, että monenkeskiset neuvottelut ja liittymistyöryhmäraportin sisältö saataisiin valmiiksi heinä-elokuun 2011 aikana. Neuvotteluissa on kuitenkin vielä joukko aiheita, joista sisällölliset neuvottelut ovat kesken ja on epävarmaa onnistutaanko niistä sopimaan vielä kesän aikana. Nämä liittyvät Venäjän ja tulliliiton terveys- ja kasvinterveysmääräysten ja niiden

toimeenpanon WTO-mukaisuuteen, Venäjän autoteollisuuden investoinneille asettamiin erityismääräyksiin sekä maataloustuotteiden tukiin ja kiintiöihin.

Sisällöllisten neuvottelujen lisäksi jäljellä on myös huomattava määrä teknistä työtä lopullisen, yhdistetyn neuvottelutulospaketin viimeistelemiseksi. Kahdenvälisen markkinoille-pääsy-neuvottelujen tulosten yhdistäminen on aikavievää työtä, jossa poikkeavista tullinimikkeistä ja tullitasoista pitäisi koota parhaimmat neuvottelutulokset sisältävä tullisidontalista.

Poliittisella tasolla ongelmana on Georgian vastustava kanta WTO-liittymistyöryhmän viralliseen työhön. Georgia on estänyt vuodesta 2008 liittymistyöryhmän viralliset kokoukset, ja siitä lähtien työryhmä on työskennellyt ns. epävirallisten konsultaatioiden muodossa. Päätös Venäjän hyväksymisestä tehdään WTO:ssa yksimielisesti ja tämä edellyttää, että myös Georgia on valmis hyväksymään Venäjän jäsenyyden. Tilannetta on yritetty ratkaista Sveitsin johdolla keväästä lähtien käydyissä neuvotteluissa toistaiseksi siinä onnistumatta.

Venäjä on omien sanojensa mukaan sitoutunut neuvottelujen nopeaan päättämiseen, mutta viime kuukausina se on ottanut yhä joustamattomamman asenteen jäljellä olevissa vaikeissa kysymyksissä. Samanaikaisesti perustettava tulliliitto hankaloittaa neuvottelutilannetta ja neuvotteluväsymystä on havaittavissa puolin ja toisin. Tulevat presidentinvaalit tuovat myös mukanaan epävarmuutta Venäjän sitoutumisesta WTO-neuvotteluihin lähikuukausina.

Maija Sirkjärvi, ekonomisti

Joko Suomen Venäjän-viennin toipuminen on alkanut?

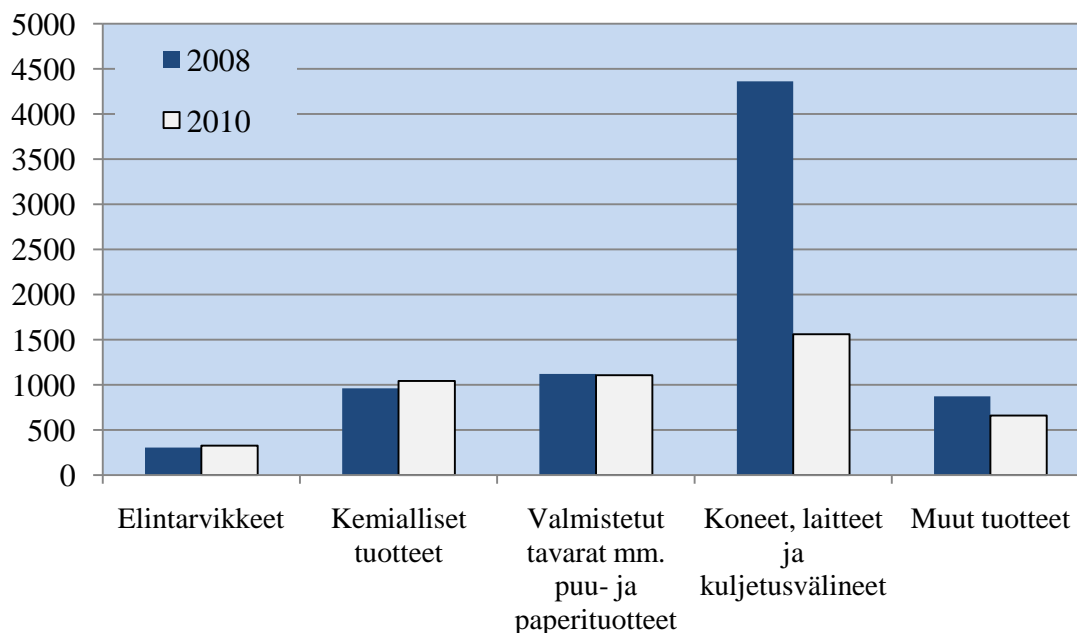
Suomen Venäjän-vienti elpyi vuonna 2010 edellisvuonna koetusta kansainvälisen talouskriisin aiheuttamasta jyrkästä taantumasta. Tullin tietojen mukaan Suomen Venäjän-vienti kasvoi 16 % ja oli 4,7 mrd. euroa. Suomen Venäjän-vienti kasvoi saman verran kuin Suomen koko vienti.

Venäjän-viennissä kasvun moottoreina toimivat etenkin paperi- ja pahvipahvituotteet, joiden vienti kasvoi 17 % sekä kemianalantuotteet, 20 %, joista etenkin lääkkeiden ja erilaisten muovien vienti kasvoi voimakkaasti. Myös elintarvikkeiden vienti kasvoi nopeasti, 27 %.

Kuva 1 havainnollistaa Suomen Venäjän-viennin rakenteen keskeisimpien vientituoteryhmien osalta vuosina 2008 ja 2010. Kuten kuva osoittaa, etenkin kone- ja laitevienti oli vuonna 2010 edelleen merkittävimmin jäljessä kriisiä edeltäneestä, Venäjän-viennin huippuvuoden 2008 tasosta. Kehitystä selittää mm. jälleenviennin jyrkkä supistuminen etenkin vuonna 2009, mihin palataan tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Myöskään Suomen oma kone- ja laitevienti Venäjälle ei viime vuoden kasvusta huolimatta vielä saavuttanut kriisiä edeltänyttä tasoa.

Kaikkiaan koneiden, laitteiden ja kuljetusvälineiden vienti kattoi vuonna 2010 noin kolmasosan Suomen Venäjän-viennistä. Kemianalan osuus oli noin viidenneksen, kun taas paperi- ja pahvituotteet kattoivat noin 10 % ja elintarvikkeet noin 7 % Venäjän-viennistä. Raudan- ja teräsviennin osuus oli noin 8 %, mutta tästä viennistä merkittävä osa oli jälleenvientiä.

Kuva 1 Suomen Venäjän-viennin rakenne vuosina 2008 ja 2010, milj. euroa

Lähde: Tullihallitus

Suomen Venäjän-tuonti kasvoi 30 % edellisvuodesta ja oli 9,2 mrd. euroa. Suomen Venäjän-tuonnista noin puolet muodostui raakaöljystä, ja öljyn voimakas hinnannousu vaikutti eniten tuonnin arvon kasvuun. Tuodun raakaöljyn volyymi kasvoi ainoastaan noin 5 %.

Vuonna 2010 Venäjä oli Suomen suurin tuontimaa 18 prosentin osuudella tuonnista ja Ruotsin ja Saksan jälkeen kolmanneksi suurin vientimaa 9 prosentin osuudella viennistä.

Sekä Suomen Venäjän-viennin että -tuonnin kasvu on jatkunut ripeänä kuluvana vuonna. Suomen Venäjän-vienti kasvoi vuoden 2011 ensimmäisellä neljänneksellä 37 % ja -tuonti 35 %.

Jälleenvientipuhdistettu vienti

Osa Suomen vientitilastoissa Venäjän-vientiin sisältyvistä tavaroista on muualla valmistettuja, mutta ne kirjautuvat tullin tilastoissa Suomen vienniksi, koska ne erinäisistä syistä johtuen tullataan Suomessa. Todellisuudessa Suomen vienti on siten pienempää kuin edellä esitetyt tilastot osoittavat. Jälleenviennin tarkkaa arviota on vaikea määrittää. Tullin arvion mukaan vuonna 2008 jälleenviennin osuus oli noin kolmannes Venäjän-viennistämme, kun tullin tuoreimman arvion mukaan vuonna 2009 jälleenviennin osuus oli enää noin 20 %. Jälleenvienti supistui näin ollen vuonna 2009 hyvin jyrkästi, noin 70 % edellisvuodesta, eli huomattavasti enemmän kuin Suomen oma Venäjän-vienti. Keskeisimpien jälleenvientituotteiden, joita ovat viime vuosina olleet etenkin henkilöautot ja matkapuhelimet, vientiä tarkastelemalla voidaan arvioida jälleenviennin supistuneen todennäköisesti edelleen vuonna 2010. Samaan aikaan jälleenvienti on mahdollisesti saattanut kasvaa muissa tuoteryhmissä.

Jälleenvienniksi on myös luettavissa rauta- ja teräsviennissä vuonna 2010 kirjattu poikkeuksellinen vientipiikki: vienti tuoteryhmässä kasvoi jopa 540 %. Kasvu selittyi todennäköisimmin Nord Stream -kaasuputkien tilapäisvarastoinnilla Suomessa. Suomeen on tuotu muualta, mm. Saksasta, kaasuputkia, ja vuonna 2010 nämä putket vietiin edelleen Venäjälle, mikä aiheutti suuren hyppäyksen tuoteryhmän Venäjän-viennissä.

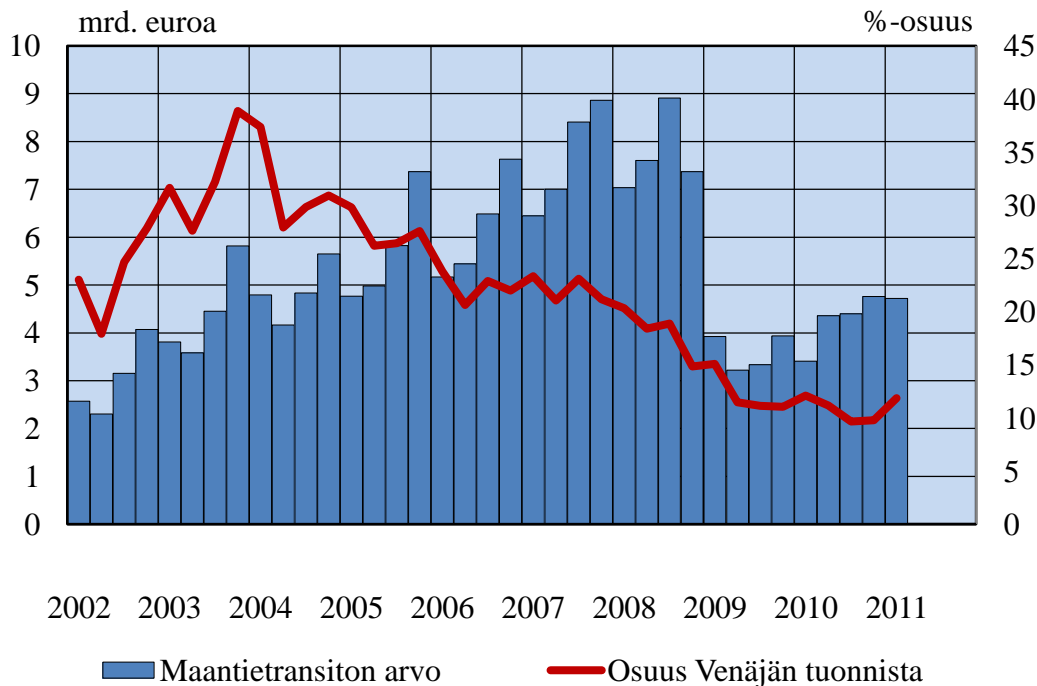
Vähentämällä Venäjän-viennistä vuoden 2010 kaasuputkiviennit sekä arvio vuoden 2010 muusta jälleenviennistä voidaan todeta, että karkeasti arvioiden Suomen Venäjän-vienti oli vuonna 2010 edelleen noin 20–30 % pienempi kuin jälleenviennistä puhdistettu, ennen talouskriisiä vuonna 2008 kirjattu Suomen Venäjän-vienti.

Transitokuljetukset hitaassa kasvussa

Suomen Venäjän-viennin ohella myös Suomen kautta kulkevat transito- eli kauttakuljetukset elpyivät vuonna 2010 edellisvuoden kriisistä. Suomen tullin tietojen mukaan vuonna 2010 Suomen kautta itään suuntautuvien maantietransitokuljetusten arvo kasvoi 17 % ja oli 17 mrd. euroa. Kuljetusten määrä kasvoi 18 %. Kasvusta huolimatta transiton määrä oli edelleen ainoastaan noin puolet huippuvuoden 2008 määrästä.

Hyödykkeillä tarkasteltuna transiton vähenemiseen sen vauhdikkaimmista vuosista 2006–2008 on vaikuttanut voimakkaasti mm. Suomen kautta vietyjen henkilöautojen määrän väheneminen. Kun vuonna 2008 henkilöautot muodostivat noin kolmasosan Suomen kautta kulkevien transitokuljetusten arvosta, oli arvo enää noin puolet tästä vuonna 2010. Tilanne heijastelee osaltaan Venäjän henkilöautokysynnän kehitystä: vuonna 2010 Venäjän henkilöautotuonti oli vain noin kolmasosan vuoden 2008 määrästä. Samaan aikaan autokuljetuksia on suunnattu entisestään uusille reiteille. Vuonna 2010 noin 10 % Venäjän henkilöautotuonnista kulki rahtikapasiteettiaan tasaisesti kasvattavan Ust-Lugan sataman kautta. Sataman tavoitteena on kaksinkertaistaa autontuontikapasiteetti myös kuluvana vuonna.

Kuva 2 Itään suuntautuvat maantietransitokuljetukset

Lähde: Tullihallitus, Venäjän keskuspankki

Vuonna 2011 transitokuljetukset kasvoivat tammi-maaliskuussa määrällä mitattuna 29 % ja arvolla 39 %. Voimakasta kasvua selittää etenkin taustalla oleva vuoden 2010 heikko ensimmäinen neljännes.

Venäjän tuonnin voimakas kasvu jatkuu

Venäjän keskuspankin maksutasetietojen mukaan Venäjän tuonti kasvoi erittäin nopeasti, 30 %, vuonna 2010 ja oli 249 mrd. dollaria. Tuonti oli kuitenkin edelleen jäljessä kriisiä edeltäneen vuoden 2008 arvosta, jolloin se oli 292 mrd. dollaria. Tuonnin kasvu on jatkunut ripeänä kuluvana vuonna. Kasvu oli keskuspankin mukaan vuoden ensimmäisellä neljänneksellä 41 % edellisvuodesta. BOFIT ennustaa kasvun jatkuvan voimakkaana koko vuoden. Vuosina 2012–2013 kasvun odotetaan maltillistuvan noin 10 prosentin vuosivauhtiin. Tähän asti kuluttuustavaravetoisen tuontikysynnän odotetaan kääntyvän vuoden loppupuolella entistä enemmän investointihyödykkeisiin. Kehityksen voi nähdä suosivan myös Suomen tuotantorakennetta ja tämän kautta Venäjän-vientiä, joka on perinteisesti ollut vahvemmin suuntautunut kulutustuotteiden sijaan investointitavaroihin.

Ilkka Salonen, partneri, Septem Partners Oy

Tuleeko Moskovasta kansainvälinen finanssikeskus?

Ajatus Moskovasta globaalina finanssikeskuksena on elänyt venäläisen poliittisen eliitin ja Venäjältä kiinnostuneiden kansainvälisten toimijoiden puheissa jo muutaman vuoden. Hallituksen nimeämässä työryhmässä on asiasta keskusteltu tiuhaan ja pitkään. Kolmessa viimeisessä Sibos-konferenssissa on ollut oma sessionsa aiheeseen liittyen; viimeisimpään osallistunut Moskovan kaupungin edustaja toi mukanaan jopa tilaisuuteen varta vasten tehdyn promotiovideon. Lisäksi asiaa ajamaan on perustettu projektitoimisto, jonka johtajaksi nimitettiin Alexander Voloshin, Jeltsinin ajan viimeinen – ja Putinin ajan ensimmäinen – presidentinhallinnon päällikkö. Voloshin on laajalti tunnustettu johtaja, jonka organisatorisia kykyjä kuulee usein kehuttavan. Viimeisimpänä uutisena saimme nähdä, että presidentti Medvedev on perustanut uuden, kansainvälisen työryhmän, jonka jäseniksi tulivat mm. Goldman Sachs ja JPMorganin ykkösmiehet – finanssimaailman ykkössarjaa molemmat.

Mitä lienee näillä ponnistuksilla saatu aikaiseksi? Asiaan tuo valaistusta lontoalaisen Z/Yen Groupin (<http://www.zyen.com>) vuodesta 2007 julkaisema indeksi (Global Financial Centers Index, GFCI), joka mittaa kansainvälisten finanssikeskusten arvostusta alan ammattilaisten joukossa. Viimeisin minun käsiini osunut raportti on syyskuulta 2010. Tässä raportissa oli mukana 75 kaupunkia. Kuten odottaa saattoi, Lontoo ja New York olivat tasavahvoja kärkinimiä. Moskova arvostettiin vasta sijalle 68, kun Helsinki oli sentään sijalla 58. Merkillepantavaa on myös se, että kaikki viisi keskusta, joiden odotettiin nousevan arvostuksessa lähivuosina – Seoul, Shanghai, Shenzhen, Singapore ja Peking – sijoittuvat Aasiaan.

Moskova-projektin parissa työskentelevillä on siis haastetta kerrakseen. Toisaalta on hyvä pitää mielessä, että kaikki muuttuu, ja meneillään oleva finanssimarkkinoiden murros ei ainakaan hidasta muutosvauhtia. Määrätietoisella panostuksella ja toiminnalla voi siis saada paljon aikaiseksi. Tästä on hyvä esimerkki Hongkong, joka on muutaman viime vuoden aikana noussut samaan liigaan Lontoon ja New Yorkin kanssa, oltuaan sitä ennen melko puhtaasti alueellinen keskus.

GFCI:n laatijat yhdistelevät keskeisimmät hyvään finanssikeskukseen kuuluvat ominaispiirteet viiteen ryhmään:

1. ihmiset
2. markkinoiden läheisyys
3. infrastruktuuri
4. yleinen kilpailukyky
5. toimintaympäristö.

Kommentoin seuraavassa lyhyesti oman mutu-menetelmäni avulla joitain näihin ryhmiin sisältyviä tekijöitä Moskovan kannalta.

Hyvien ammatti-ihmisten saatavuus on Moskovassa vielä jossain määrin kasvua rajoittava tekijä. Toisaalta finanssisektori on nuorten silmissä houkutteleva työnantaja ja yliopistot tuovat markkinoille vuosittain nuoria, hyvin valmistautuneita lahjakkuuksia. Venäjällä oleellinen ero Suomeen onkin se, että ihmiset suorittavat korkeakoulututkintonsa ja heti 20 ikävuoden jälkeen.

Markkinoiden läheisyyttä mitataan pörssin kaupankäyntivolyymeillä sekä tiettyjen rahoitusmuotojen (esim. islamilainen rahoitus) saatavuudella. Tässäkin suhteessa Moskovalla on vielä työtä tehtävänä, mutta markkinoiden syvyys paranee vuosi vuodelta.

Infrastruktuurin toimintavarmuus on mille tahansa finanssikeskukselle yhtä merkityksellinen kuin vankat perustukset talolle. Jos katsotaan ITC-tekijöitä, on Moskovassa tehty viime vuosina suuria investointeja eli kilpailukyvyyn luulisi tässä suhteessa parantuneen. Moskovan suurin ongelma, liikenneturvat, saattaa kuulostaa banaalilta, mutta jos kaupungissa muutaman kilometrin matka vie parikin tuntia, ei siitä finanssikeskukseksi oikein ole. Vanhan sanonnan mukaan "banking is people's business", ja tähän ei pelkkä puhelinkeskustelu tai netissä chattailu riitä.

Yleinen kilpailukyky pitää sisällään moninaisia tekijöitä. Yhtäältä katsotaan kustannustasoa, toisaalta sitä, miten ulkomaiset investoijat kokevat maan, ja kolmantena yhteiskunnan innovatiivisuutta (lista ei ole täydellinen). Kalleudella mitattuna Moskova on jo maailman finanssikeskusten eliittiä, mutta en usko, että tämä tekijä on millään lailla ratkaiseva. Historia osoittaa, että kustannustietoisetkin pankkiirit ovat maksukykyisiä. Innovatiivisuus onkin mielenkiintoinen tekijä. Kuten muistamme, on innovatiivisuuden lisääminen yksi presidentti Medvedevin keskeisistä tavoitteista. Tähän kategoriaan kuuluu myös se, että finanssikeskuksena toimivan kaupungin tulee olla niin sanotusti "cool" eli sen imagon ja olemuksen tulee olla houkutteleva itsevarmojen, kaiken nähneiden ja vaativien ihmisten silmissä. Kaupungissa itse useita vuosia asuneena voin vakuuttaa, että tämän testin Moskova läpäisee erinomaisin arvosanoin.

Kyselyn yksi keskeisistä tuloksista oli, että toimintaympäristöön liittyvät tekijät ovat ehdottomasti tärkeimmät. Näitä ovat muun muassa säätelyn ja verotuksen keveys sekä ennakoitavuus. Nämä tekijät ovat varmasti suurten muutosten edessä lähivuosina. Viimeisimmän kriisin seurauksena tullaan suurella todennäköisyydellä näkemään säätelyn tiukentumista kaikkien finanssimarkkinoilla toimivien suuntaan. Lisäksi paineet verotuksen kiristämiseen ovat jokaisella hallituksella suuri. Tässä suhteessa, jos Moskova ei muutu huonommaksi, sen suhteellinen asema paranee. Toimintaympäristön yksi mittauskohde on korruption laajuus. Menemättä yksityiskohtiin voi todeta, että Moskova on varmasti häntäpäässä, jos ei huonoimmat arvosanat saava kaupunki niiden 75 joukossa, jotka listalla olivat. Jos ihmisten mielikuva Moskovasta kaikkien korruptiokeskusten äitinä ei muutu, ei sillä ole paljon toiveita tulla edes alueelliseksi finanssikeskukseksi.

Minkä tahansa projektin keskeisimpiä menestystekijöitä on mukana olevien usko siihen, että lopputulos on hyvä. Uskon puute onkin ehkä kaikkein suurin kompastuskivi, ainakin tämän kirjoittajan silmissä, Moskovan matkalla kohti mainetta ja kunniaa finanssikeskuksena. En ole tavannut vielä yhtään ihmistä, joka yksityisessä keskustelussa olisi vakuuttanut uskoaan maaliin pääsystä. Epäusko heijastanee yleistä suhtautumista maan hallituksen toimiin.

Mistä tässä sitten on kyse? Olemmeko seuraamassa jonkinlaista absurdia teatteria, jossa käsikirjoitus ja se, mitä näyttelijät tekevät, ovat totaalissa ristiriidassa keskenään? Kaikki on tietysti mahdollista, mutta itse en usko asioiden tilan olevan näin huono. Olisi todella outoa, jos Venäjän hallituksen ja asianosaisten viranomaisten älykkäät, kokeneet ja paljon maailmaa nähneet edustajat ryhtyisivät tällaisen harrastukseen. Asiaan voi ottaa myös bernsteinilaisen kannan: tärkeintä ei ole päämäärä vaan liike. Jokainen askel kohti sitä, että Moskovassa rahoitusmarkkinat toimivat läpinäkyvämmiin, tehokkaampiin ja parempiin lisää Venäjän mahdollisuuksia tulla moderniksi taloudeksi.

Ilkka Korhonen, tutkimuspäällikkö

Rakennemuutoksilla vauhtia Venäjän talouteen?

Viime vuosikymmenellä Venäjän talous kasvoi nopeasti halvan ruplan, nousevan öljynhinnan ja pääomavirtojen siivittämänä. Vuosien 2000 ja 2008 välillä bruttokansantuote kasvoi 66 prosenttia. Venäjä oli kuitenkin hyvin haavoittuvainen maailmanlaajuisen talouskriisin iskiessä, ja vuonna 2009 BKT supistui lähes kahdeksan prosenttia. Vaikka Venäjän talous onkin kasvanut jo parin vuoden ajan, bruttokansantuotteen taso on edelleen ennen kriisiä vallinnutta tasoa alempana.

Jo ennen kriisiä Venäjällä käytiin vilkasta keskustelua talouden kasvumallin muuttamisesta ja talouden monipuolistamisesta. Monien mielestä öljyn ja muiden raaka-aineiden hyödyntämiseen perustuva kasvumalli oli jo tehtävänsä tehnyt, ja elintason nostaminen entistä korkeammalle tasolle vaatisi mm. panostusta tutkimukseen sekä tuotekehitykseen. Nostamalla oman tuotannon ja viennin arvonnalisää Venäjä voisi nostaa kansalaistensa elintasoja ja vähentää riippuvuutta raaka-aineiden maailmanmarkkinahintojen voimakkaista vaihteluista. Tuottavuuden lisääminen on tulevina vuosina entistäkin tärkeämpää, koska Venäjän demografinen tilanne on varsin huolestuttava, ja työvoima tulee supistumaan entisestään.

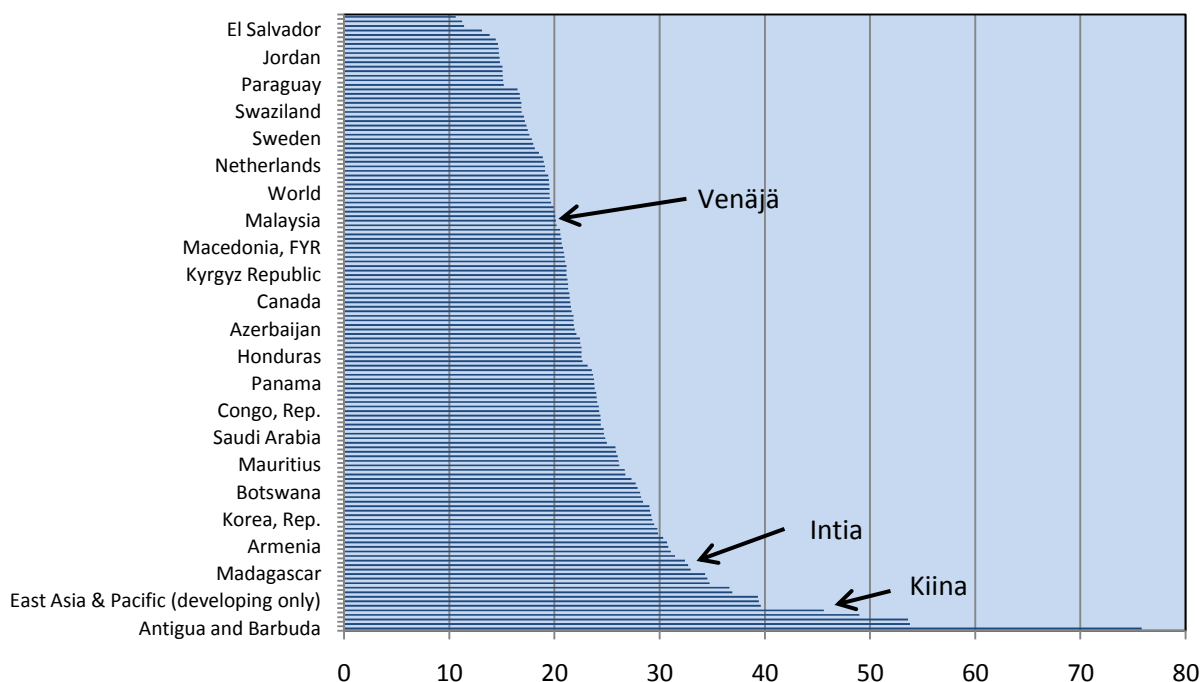
Mistä talouskasvu tulee?

Kansantalous voi kasvaa lisäämällä työvoimaa, tuotannollista pääomaa (laajasti käsitettynä) tai yhdistelemällä näitä entistä tehokkaammin, so. nostamalla tuottavuuttaan. Pitkällä aikavälillä nimenomaan tuottavuuden nostaminen on johtanut elintason kasvuun. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi uuden, tehokkaamman teknologian käyttöönotto saattaa vaatia investointia uuteen pääomaan. Vähemmän tehokas talous saattaa nostaa tuottavuuttaan nopeammin pelkästään ottamalla mallia muilta, tuottavammilta talouksilta.

Venäjän talouskasvu 2000-luvulla perustui osaksi investointeihin, mutta suurelta osin tuottavuuden nousuun. Työvoiman tuottavuus nousi vuosina 1995–2008 lähes neljä prosenttia vuosittain. Tuottavuuden kasvu oli nopeaa etenkin palveluissa, ja niiden osuus koko taloudesta myös lisääntyi selvästi kuvastaen Venäjän talouden rakennemuutosta (Erumban et al., 2011). Työn tuottavuuden kasvuvauhti kuitenkin hidastuu tulevaisuudessa lähes väistämättä. Talouden rakennemuutoksen nopein vaihe on jo ohitettu, ja Venäjä on "normaali" palveluvoittoinen, ylemmän keskitulotason maa. Tuottavuuden nostaminen on helpompaa, kun sen taso on alhainen. Mitä lähempänä ollaan kaikkein tuottavimpia maita, sitä vaikeampaa on nostaa tuottavuutta vain ottamalla käyttöön muualla kehitettyjä tuotteita ja toimintatapoja.

Investointien osuus bruttokansantuotteesta on Venäjällä suhteellisen alhainen. Viime vuosina kiinteiden investointien osuus kokonaistuotannosta on ollut noin 20 prosenttia, kun useissa nopeasti kasvavissa kehittyvissä talouksissa investointiaste on ollut 30 prosenttia tai jopa sen yli monen vuoden ajan (kuva 1). Venäjä on tässä suhteessa enemmän rikkaiden EU-maiden kuin esimerkiksi Kiinan tai Intian kaltainen.

Kuva 1 Keskimääräinen investointiaste 2008-2009, prosenttia BKT:sta

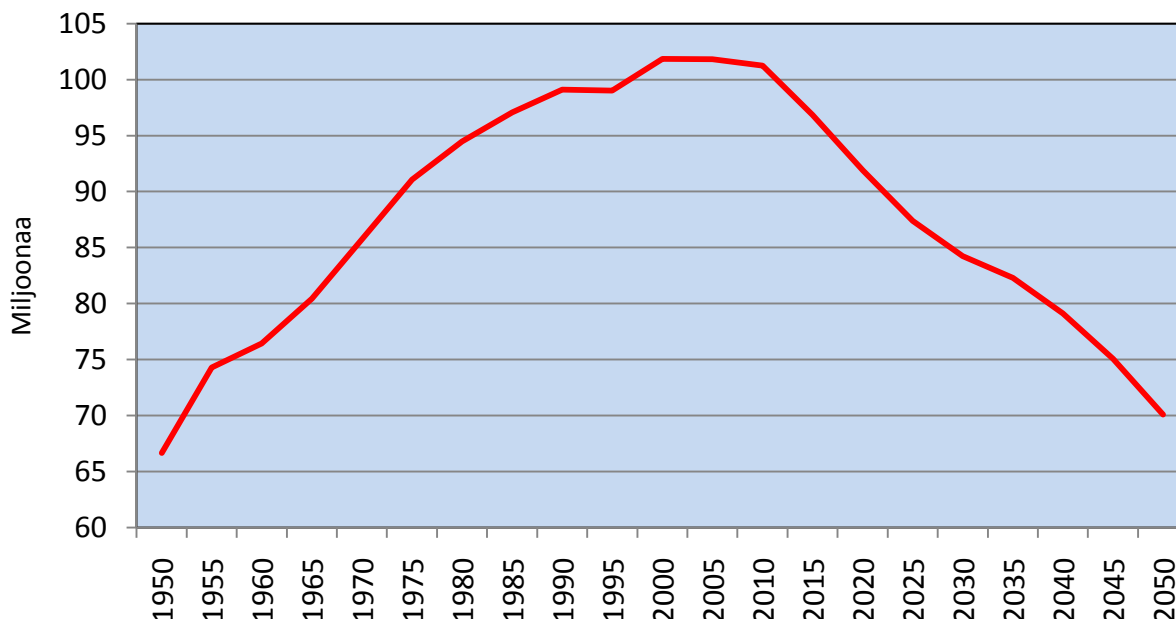

Lähde: World Bank Development Indicators Database

Venäjän suhteellisen alhainen investointiaste kuvastaa investointien heikkoja tuotto-odotuksia, sijoitusten riskit huomioon ottaen. Tämä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että Venäjän liiketoimintaympäristö on sellainen, että se nostaa investointien riskejä ja siten tuottovaatimusta selvästi. Mikäli Venäjän investointiaste jää pysyvästi noin kahteenkymmeneen prosenttiin BKT:sta, tämä tulee osaltaan jarruttamaan talouskasvua.

Koko kansantalouden kasvuvauhtiin vaikuttaa tietenkin myös käytettävissä olevan työvoiman määrä. Tässä suhteessa Venäjän tilanne on hyvin samankaltainen kuin monen muunkin maan: Työikäisen väestön määrä on supistumassa, ja eläkeläisten osuus väestöstä kasvaa. Venäjällä tilanne on kuitenkin muuttumassa vielä nopeammin ja jyrkemmin kuin useimmissa muissa maissa. YK:n väestöennusteiden mukaan työikäinen väestö vähenee noin 20 % seuraavien kahden vuosikymmenen aikana (kuva 2). Saman ennusteen mukaan vuodesta 2010 vuoteen 2030 maailman työikäinen väestö kasvaa noin 20 %. Länsi-Euroopassa työikäinen väestö supistuu noin kahdeksan prosenttia ja Kiinassakin noin kaksi prosenttia. Demografisten trendien kääntäminen on parhaimmillaankin hyvin hidasta, ja käytännössä seuraavien kahden vuosikymmenen aikana työkään tulevat ovat jo syntyneet. Ellei siirtolaisuus Venäjälle lisäänty merkittävästi, työvoiman supistuminen tulee osaltaan hidastamaan talouskasvua.

Kuva 2 Venäjän työikäinen väestö (15–64 -vuotiaat)

Lähde: UN World Population Prospects, http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_indicators.htm

Mitä tehdä?

Jos näyttää siltä, että Venäjän talouskasvu jää suhteellisen vaatimattomaksi tulevina vuosina, on luonnollista, että Venäjällä suunnitellaan toimenpiteitä kasvupotentiaalin nostamiseksi. Huomio on kiinnittynyt nimenomaan talouden yksipuolisuuteen sekä tähän liittyen mm. liiketoimintaympäristön ongelmiin. Useissa kansainvälisissä vertailuissa Venäjä jää jälkeen monia köyhempiäkin maita esimerkiksi lupakäytäntöihin liittyvissä asioissa.

Maailmanpankki tarkastelee joka vuosi suhteellisen yksityiskohtaisesti yritysten toimintaympäristöjä yli 180 maassa. Vuonna 2011 Venäjän keskimääräinen sijoitus oli 123. On kuitenkin huomattava, että Venäjä menestyy joillakin osa-alueilla, kuten sopimusten täytäntöönpanossa, varsin hyvin (taulukko 1). Toisaalta etenkin rakentamiseen liittyvät määräykset ovat hyvin monimutkaisia, ja niiden noudattaminen tulee yrityksille siten kalliiksi. Maailmanpankin vertailun mukaan rakennusluvan saamiseksi tarvitaan 53 erilaista toimenpidettä, ja aikaa kuluu yhteensä 540 päivää.

Vaikka erilaiset kilpailukyky- jne. tutkimukset eivät välttämättä aina anna täysin objektiivista kuvaa eri maiden vahvuuksista ja heikkouksista, Venäjän osalla ne kaikki kertovat suurin piirtein samanlaista tarinaa liiketoimintaympäristön heikkouksista ja vahvuuksista.

Taulukko 1 Maailmanpankin Doing Business 2011 –arvion tulokset

	Kokonais- sijoitus	Yrityksen aloittaminen	Rakennus- luvut	Kiinteistö- omaisuuden rekisteröinti	Luoton saaminen	Ulkomaan- kauppa	Sopimusten täytäntöön- pano
Venäjä	123	108	182	51	89	162	18
Puola	70	113	164	86	15	49	77
Kiina	79	151	181	38	65	50	15
Brasilia	127	128	112	122	89	114	98
Intia	134	165	177	94	32	100	182
Ukraina	145	118	179	164	32	139	43

Lähde: Maailmanpankki, Doing Business 2011 Survey, <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2011/>

Vastauksena liiketoimintaympäristön, mutta myös esimerkiksi eläkejärjestelmän rahoituksen ongelmille, Venäjällä on tämän vuoden ajan tehty työtä erilaisten rakenneuudistusten parissa. Pääministeri Vladimir Putin asetti helmikuussa 21 työryhmää valmistelemaan uudistuksia eri aloilla vuoteen 2020 tähden. Työryhmien työtä koordinoi kaksi tunnettua ekonomistia, presidentinhallinnon alaisen Kansantalouden ja valtionhallinnon akatemian rehtori Vladimir Mau ja talousministeriön alaisen kansallisen tutkimusyliopiston, Talouskorkeakoulun, rehtori Jaroslav Kuzminov. Yhteensä eri työryhmissä työskentelee noin 1100 eri alojen asiantuntijaa, ja työryhmien toimintaa voi seurata sivustolla <http://2020strategy.ru>. Työryhmien alustavien raporttien on määrä valmistua marraskuussa, ja loppuraportti julkaistaan joulukuussa 2011. Koska Venäjän duuman vaalit pidetään joulukuussa 2011 ja presidentin vaalit maaliskuussa 2012, lienee luonnollista ajatella, että työryhmät valmistelevat samalla myös tulevan hallituksen ohjelmaa.

Venäjällä on ennenkin valmisteltu erilaisia uudistusohjelmia, joiden toimeenpano ja vaikutukset ovat kuitenkin jääneet kauas toivotusta. Voidaanko ajatella, että nyt työskentelevien asiantuntijoiden suositukset vaikuttavat esimerkiksi viranomaisten toimintaan? Vai käykö niin, että erilaiset toimenpidesuositukset jäävät ainoastaan suosituksiksi? Vastauksen saamiseksi voidaan tarkastella esimerkiksi Putinin ensimmäisen presidenttikauden alussa toteutettuja uudistuksia, joilla mm. rajoitettiin virkamiesten harkintavaltaa monissa asioissa ja asetettiin rajoja sille, kuinka usein erilaiset tarkastajat voivat käydä tietyssä yrityksessä. Yakovlev ja Zhuravskaya (2007) raportoivat pienille ja keskisuurille yrityksille säännöllisesti tehdyistä kyselyistä, joiden mukaan uudet säännöt tosiaankin vähensivät yritykseen kohdistuvaa laitonta häirintää, vaikka tulokset vaihtelevat jonkin verran alueittain.

On siis selvää, että uudistuksilla voidaan vaikuttaa kehitykseen myös Venäjällä, mikäli poliittista tahtoa vain löytyy. Joissain kohdin (esimerkiksi rakennusluvissa) ratkaisujen tekeminen ja toimeenpano saattaa olla suhteellisen helppoa, kun taas esimerkiksi eläkejärjestelmän uudistaminen, etenkin jos tähän liittyy eläkeiän nosto, voi olla selvästi vaikeampaa. Mutta esimerkiksi sähkösektorin uudistusten onnistuminen osoittaa, että myös suuret ja vaikeat uudistukset voivat onnistua, jos niihin panostetaan tarpeeksi. Onnistuessaan rakennemuutokset voivat nostaa Venäjän talouden kasvupotentiaalia.

Viitteet

Erumban, Abdul A., Marcel P. Timmer, Ilya Voskoboynikov, Gaaitzen J. de Vries and Harry X. Wu (2011) Deconstructing the BRICs. Mimeo, University of Groningen.

Yakovlev, Evgeny & Zhuravskaya, Ekaterina (2007) [Deregulation of Business](#). [CEPR Discussion Papers](#) 6610, London.

- 2006 No 1 Tuuli Koivu ja Tapio Korhonen: Kiinan valuuttapolitiikka ja maailman rahoitusepätasapainot
 No 2 Tuuli Juurikkala, Vesa Korhonen, Simon-Erik Ollus, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: Kestääkö Venäjän kasvu? – Seminaarijulkaisu: BOFIT Venäjä-tietoisku 8.5.2006
 No 3 Aaron Mehrotra: India's recent macroeconomic developments
 No 4 Tuuli Juurikkala and Simon-Erik Ollus: Russian energy sector – prospects and implications for Russian growth, Economic policy and energy supply
 No 5 Merja Tekoniemi: Venäjän aluepolitiikan uudet tuulet – esimerkkinä Murmanskin alue
 No 6 Sanna Kurronen: Russian electricity sector – reform and prospects
- 2007 No 1 Simon-Erik Ollus and Heli Simola: Russia's true imports?
 No 2 Simon-Erik Ollus and Stephan Barisitz: The Russian Non-Fuel Sector: Signs of Dutch Disease? Evidence from EU-25 Import Competition
 No 3 Heli Simola: Russia getting closer to WTO membership – what are the practical implications?
 No 4 Laura Solanko: Vaurastuva ja ikääntyvä jättiläinen – katsaus Venäjän julkiseen sektoriin
 No 5 Simon-Erik Ollus and Heli Simola: Finnish re-exports to Russia
 No 6 Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Jouko Rautava, Heli Simola, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: Venäjän kasvun uudet ehdot
 No 7 Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Jouko Rautava, Heli Simola, Pekka Sutela ja Merja Tekoniemi: New conditions for growth in Russia
 No 8 Meri Kulmala ja Merja Tekoniemi: Paikallishallinnon reformi vahvistaa keskushallinnon valtaa Venäjällä – paikalliset taloudelliset kannustimet vähäiset
 No 9 Simon-Erik Ollus, Heli Simola ja Merja Tekoniemi: Venäjän aluepolitiikka 2000-luvulla - mitä uusi alueluokitus merkitsee
 No 10 Riikka Nuutilainen: Peili-ilastojen antama kuva Venäjän todellisesta tuonnista
- 2008 No 1 Juuso Kaaresvirta and Tuuli Koivu: China's inflationary pressures and their impact on inflation in euro area
 No 2 Seija Lainela, Simon-Erik Ollus, Heli Simola ja Pekka Sutela: Venäjä vuoteen 2010 – Katsaus Venäjän talouden lähivuosien haasteisiin
 No 3 Laura Solanko ja Simon-Erik Ollus: Paljonko kaasua Venäjä pystyy viemään?
 No 4 Ilkka Korhonen ja Laura Solanko: Kazakstanin ulkomaiselle lainanotolle rakentunut kasvu hiipuu
 No 5 Ilkka Korhonen, Seija Lainela, Heli Simola, Laura Solanko ja Pekka Sutela: Medvedevin kauden haasteet
 No 6 Ilkka Korhonen, Seija Lainela, Heli Simola, Laura Solanko and Pekka Sutela: The challenges of the Medvedev era
 No 7 Heli Simola ja Simon-Erik Ollus: Suomen Venäjän-kaupan yritysraakenne
 No 8 Juuso Kaaresvirta, Tuuli Koivu, Mikael Mattlin, Aaron Mehrotra, Jouko Rautava ja Pekka Sutela: Katsaus Kiinan talouteen
- 2009 No 1 Mika Erkkilä, Heli Simola ja Laura Solanko: Venäjän sähkösektorin uudistus
 No 2 BOFIT Venäjä-ryhmä: Venäjä ja kansainvälinen rahoituskriisi
 No 3 Richard Connolly: Financial vulnerabilities in Emerging Europe: An overview
 No 4 Ilkka Korhonen, Jouko Rautava, Heli Simola, Laura Solanko ja Pekka Sutela: Venäjä kriisin kourissa
 No 5 Judith Dean, K.C. Fung and Zhi Wang: Vertical specialization in Chinese trade
 No 6 Yuri V. Simachev, Andrei A. Yakovlev, Boris V. Kuznetsov, Michael Y. Gorst, Aleksandr V. Daniltsev, Michael N. Kuzyk, Sergey N. Smirnov: Assessment of policy measures to support Russia's real economy
 No 7 Heli Simola: Suomen ja Venäjän väliset investoinnit
 No 8 Zuzana Fungáčová and Laura Solanko: Has banks' financial intermediation improved in Russia?
 No 9 Juuso Kaaresvirta, Ilkka Korhonen, Mikael Mattlin, Aaron Mehrotra, Jenni Pääkkönen ja Jouko Rautava: Katsaus Kiinan talouteen – BOFIT tietoisku 2009
 No 10 Morten Anker, Daniel Buikema Fjærtoft, Jouko Rautava, Heli Simola and Laura Solanko: Russia, Finland and Norway: Economic Essays
- 2010 No 1 Ilkka Korhonen: Valtion omistamien pankkien ylivalta Kiinassa säilyy
 No 2 Kaarina Piipponen: Suomen ja Neuvostoliiton välisen clearingmaksujärjestelmän purkaminen ja neuvostovelkojen loppuhoito
 No 3 Ilkka Korhonen, Laura Solanko, Vesa Korhonen, Maija Sirkjärvi ja Pekka Sutela: Venäjä kriisin jälkeen
 No 4 BOFIT Kiina-ryhmä: Kiina hakee paikkaansa maailmantaloudessa – BOFIT tietoisku 2010
 No 5 Ye.Yasin, V. Gimpelson, V. Golikova, K. Gonchar, T. Dolgopyatova, B. Kuznetsov and A. Yakovlev: Russian Manufacturing Revisited: Industrial Enterprises at the Start of the 2008 Financial Crisis
- 2011 No 1 Laura Solanko: How to Liberalize a Thousand TWh Market? – Restructuring the Russian Power Sector
 No 2 Maija Sirkjärvi: Suomen markkinaosuus Venäjällä on supistunut
 No 3 Andrei Yakovlev and Olga Demidova: Access of firms to public procurement in Russia in the 2000s: before and after radical reform of regulation
 No 4 Vesa Korhonen, Mia Hurtt, Maija Sirkjärvi, Ilkka Salonen ja Ilkka Korhonen: Venäjän integraatio maailmantalouteen